

РОЛЬ СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ (СОТ) У РЕГУЛЮВАННІ ПРОЦЕСУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

THE ROLE OF WORLD TRADE ORGANIZATION (WTO) IN REGULATING INTERNATIONAL TRADE AND DISPUTE SETTLEMENT

Бойко Д.О., студентка V курсу
господарського факультету

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Досліджено позицію країн-членів щодо врегулювання кризи у СОТ. Визначені ключові причини кризи в організації. Автор розглянув міжнародну торгівлю у двох різних аспектах (організаційно-технічний, ринковий та соціально економічний аспекти). З'ясовані особливості основних завдань Світової організації торгівлі. Також автором наголошено на тому, що правила СОТ виходять за рамки торгівлі. Автор наголошує на проблематиці регулювання видобутку, експорту та імпорту корисних копалин, у тому числі нафти. Проаналізовані претензії США до роботи системи вирішення спорів, що призвело до блокади США Апеляційного органу. А також країна надала пропозиції щодо реформування СОТ. Автором звертається увага на проект з вичерпними змінами Девіда Уолкера, посла Нової Зеландії у СОТ, що допоможе знайти консенсус між країнами-членами. Надано три варіанта вирішення даної проблеми. У статті проаналізовано ст. 25 Домовленості СОТ про правила і процедури врегулювання суперечок в контексті врегулювання проблеми блокади США Апеляційного органу. Можливим є варіант вирішення спорів за межами СОТ. Автор розглядає можливість для СОТ переглянути деякі правила функціонування, тому що у організації наразі існує криза діючих правил. У статті розглянуто п'ять необхідних змін. Розглянуто діюча система «консенсус» у СОТ та можливості її пом'якшення у вторинному законодавстві. Проаналізовано проблему рівності країн, що розвиваються та розвинутих країн. Наголошено на нагальну необхідність створення додаткових загальних категорій (таких як «найменш розвинута країна»), потрібен більш гнучкий підхід, який би відповідав сучасності. Визначено, що критерієм розподілу має бути справедливий розподіл відповідальності з урахуванням реальних економічних відмінностей між країнами. Дане питання розглянуто в контексті визначення поняття «дискримінації». Також у статті зазначені переваги системи СОТ, крім чисто економічних переваг, система позитивно впливає на політичну та соціальну ситуацію в країнах-членах, а також на індивідуальний добробут громадян.

Ключові слова: Світова організація торгівлі, блокада США Апеляційного органу СОТ, криза у СОТ, завдання та функції СОТ, проблема рівності країн з розвинутою економікою та країн, що розвиваються.

Member States' position on the WTO crisis management is examined. The key causes of the crisis in the organization are identified. The author considered international trade in two different aspects (organizational, technical, market and socio-economic aspects). The main tasks of the World Trade Organization are explained. The author also stressed that WTO rules go beyond trade. The author emphasizes the problems of regulating the extraction, export and import of minerals, including oil. The claims of the USA to the operation of the dispute resolution system were analyzed, which led to the blockade of the US Appellate Body. The country has also submitted proposals for WTO reform. The author draws attention to the draft with the comprehensive changes made by David Walker, New Zealand ambassador to the WTO, to help find consensus among member states. There are three options for solving this problem. The article analyzes art. 25 WTO Arrangements for Dispute Settlement Rules and Procedures in the Context of Settlement of the U.S. Appeal Blockade. An alternative to resolving disputes outside the WTO is possible. The author is considering the possibility for the WTO to revise some of the rules of operation, as there is a crisis of current rules in the organization. The article looks at five changes that are needed. The current WTO consensus system and the possibilities of its mitigation in secondary legislation are considered. The problem of equality of developing and developed countries is analyzed. The urgent need to create additional general categories (such as the "least developed country") was emphasized, and a more flexible approach would be appropriate to suit the present. It is determined that the criterion for division should be a fair division of responsibilities, taking into account real economic differences between countries. This issue is considered in the context of defining the concept of "discrimination". The article also outlines the benefits of the WTO system, in addition to its purely economic benefits, the system has a positive impact on the political and social situation in member states, as well as on the individual well-being of citizens.

Key words: World Trade Organization, US blockade of the WTO Appellate Body, the WTO crisis, WTO tasks and functions, the problem of equality between developed and developing economies.

Особливістю сучасних міжнародних відносин є зростання взаємозалежності економік різних країн, перехід від інтернаціоналізації господарського життя до глобалізації виробничих процесів і фінансового середовища. Через жорсткість системи «консенсусу» щодо прийняття рішень СОТ опинилася у кризовому стані. Останнім кроком, що зумовив поглиблення кризових явищ стало рішення адміністрації США повністю заблокувати роботу Апеляційного органу. Небезпека для держав-членів полягала у тому, що зацікавлені держава-член (сторона), не може скористатися апеляційною процедурою. Країни ЄС та 16 держав світу змушені були укласти тимчасовий регламент апеляційного провадження, який поширюється лише на них. Але такі заходи неспроможні подолати триваючу кризу, що охопила не лише систему розв'язання суперечок, але й інші функції цієї міжнародної організації. Тому стає зрозумілим, що організаційні зміни у СОТ необхідні.

Метою статті є систематизація та узагальнення законодавчих актів, умов, принципів, механізмів міжнародної торгівлі з метою дослідження ролі та місця Світової організації торгівлі (СОТ) в регулюванні процесу міжнародної торгівлі та вирішенню спорів попри кризу, яку пере-

живає організація. А також у статті будуть розглянуті необхідність реформування СОТ в умовах агресивного нав'язування своїх інтересів державами-членами.

Дослідити проблематику діяльності СОТ в умовах сьогодення, альтернативні підходи до вирішення кризи, яку зараз переживає організація та можливі варіанти вирішення спорів при подальшому блокуванні Апеляційного органу.

Світові торговельні відносини об'єднують країни, як беруть участь в них, міжнародним розподілом праці і виробництвом, роблять їх залежними один від одного за допомогою тих чи інших ресурсів, товарів і послуг, прив'язаних до певної території за рахунок якихось специфічних способів виробництва або територіальних особливостей. У результаті товарообіг несе вигоду для всіх сторін і підтримує економічний баланс між країнами.

Міжнародна торгівля вважається складною економічною категорією, тому вона розглядається в 3 різних аспектах [2, с.88].

1. Організаційно-технічний. Міжнародна торгівля відповідно до цього аспекту розглядається як фізичний обмін товарами з відповідними проблемами, пов'язаними

із переміщенням товарів між контрагентами та перетином кордонів.

2. Ринковий аспект передбачає, що міжнародна торгівля – це поєднання попиту і пропозиції. При цьому під попитом розуміється загальна кількість товарів, які споживачі готові купити за існуючими в певний період цінами, а під пропозицією – обсяг товарів, який виробники здатні запропонувати при діючих цінах. Попит і пропозиція матеріалізуються у зустрічних потоках – імпорту та експорту.

3. Соціально-економічний аспект визначає міжнародну торгівлю як сукупність суспільних відносин, що мають ряд ознак [3, с.102]: міжнародний характер, тобто в них беруть участь всі держави світу і економічні угруповання; вони є об'єктивними і універсальними, тому що не залежать від волі одного конкретного споживача [2, с.90]. Завдання СОТ полягають в наданні допомоги в упорядкуванні процесу торгівлі в рамках системи, заснованій на певних правилах; об'єктивному врегулюванні торговельних суперечок між урядами; організації торговельних переговорів.

Так, СОТ переслідує три основні завдання:

1. Так як СОТ послаблює кордони, тим самим зміцнюючі відносини між країнами-учасниками, можуть виникнути певні негативні наслідки. Наприклад, зловживання. Тому СОТ стежить за тим, щоб всі учасники знали і дотримувалися положень членства, а самі норми були зрозумілими в тлумаченні, а їх застосування було послідовним, нестрибокподібним.

2. Так як у будь-якому випадку кожна країна на перше місце ставитиме свої інтереси, то це буде призводити до суперечок. Щоб суперечки проходили справедливо і можна було знайти консенсус, саме СОТ стає третьою особою, яка виконує функції посередника.

3. Врегулювання суперечок на юридичній основі, роблячи кожному стороні рівною: адже вони матимуть однакові права, обов'язки, можливості.

СОТ дає можливість членам захищати свої права на експорт, а також захищати місцевих виробників від несправедливої конкуренції. Невідновлювані природні ресурси - нафта, газ, корисні копалини та руди - становлять близько 15% світової торгівлі. Ці потоки мають вирішальне значення для функціонування світової економіки, про що свідчать наслідки нафтових криз 1970-х років. Правила торгівлі формують економічне та політичне середовище у країні, впливають на рішення інвесторів вкладати гроші чи ні та на розвиток економіки взагалі. Стає очевидним, що усе частіше відкриття будуть здійснюватись на міжнародних територіях (глибокі моря та полярні регіони), а міжнародно-правові рамки встановлять умови, за яких такі події будуть розвиватися. Даний сектор, якому ГАТТ та СОТ приділяють мало уваги, включає низку неефективних механізмів, що застосовуються в ході міжнародної торгівлі та інвестицій. Країни (а також компанії та приватні особи) прагнуть збільшити свою частку в оренді природних ресурсів за допомогою різноманітних заходів. Це призводить до неефективності у використанні даних ресурсів.

Хоча у деяких секторах слабке регулювання, компетенція організації загалом охоплює: митно-тарифне урегулювання; антидемпінгове урегулювання; використання субсидій і компенсацій; нетарифні обмеження; діяльність митних союзів і зон вільної торгівлі; торговельні аспекти захисту прав інтелектуальної власності; торгівлю окремими товарами (текстиль, сільгосппродукція, авіатехніка тощо); торговельні аспекти інвестиційних заходів тощо. Таким чином можна виділити функції СОТ: співпраця з різними міжнародними організаціями, залучення в участі слаборозвинених країн, контроль за дотриманням всіх правил членства, надання можливості переговорів, врегулювання суперечок, що виникають. Але функція врегу-

лювання суперечок на даному етапі потерпає кризу. Слід визначити, що протягом майже трьох десятиліть в глобальному торговельному режимі накопичувалося безліч проблем. І стає очевидним, що СОТ переживає кризу.

Відкрите неприйняття адміністрацією президента Трампа режиму у 2017 році, кульмінацією якого стала втрата Світової організації торгівлі можливості виконувати одну зі своїх основних функцій - врегулювання торговельних спорів. У 2019 році повноваження двох арбітрів Апеляційного органу СОТ, призначення нових заблоковано США, і, як наслідок, країни-члени не можуть подавати нові апеляції, а десятки вже поданих позовів залишаються не вирішеними. Причини кризи включають, як інерцію реформ за часів динамічної глобалізації так і давні розбіжності між країнами, що розвиваються і розвиненими країнами, що детальніше буде розглянуто у даній статті. Про те, що з кінця 2019 року система торговельних суперечок виявиться паралізованою, було відомо давно, але всі зусилля провідних членів СОТ запобігти цьому колапсу ні до чого не привели. У липні ЄС узгодив з Канадою і Норвегією створення апеляційного механізму поза СОТ ("СОТ мінус США"), але важко передбачити життєздатність цієї моделі. США протягом 15 років висували системні претензії до роботи системи вирішення спорів та пропозиції щодо його реформи. У їх числі є і цілком обґрунтовані положення.

В Апеляційному органі встановилася практика, яка відображає амбіції його суддів, які вважають, що їх рішення повинні мати статус прецеденту в праві СОТ. США категорично проти і наголошують, що цю дефініцію потрібно чітко прописати в Домовленості СОТ про правила і процедури вирішення спорів. Насправді рішення Апеляційного органу в ряді суперечок виходили за рамки угод СОТ, тобто фактично набували правовий статус, який вище угод і рішень країн-членів. США хочуть не допустити такої ситуації в майбутньому. Сполучені Штати Америки вважають недоречними високі зарплати членів Апеляційного органу, які, за підрахунками американської сторони, працюють кілька місяців в році, а отримують 300 тисяч доларів. Частиною їх вимог стало скорочення окремого бюджету Апеляційного органу. Нарешті, США наполягають на дотриманні або скорочення обумовлених термінів суддями для розгляду позовів, які тягнуться роками.

Девід Уолкер, посол Нової Зеландії у СОТ, розробив проект з вичерпними змінами в правилах, що регулюють вирішення спорів в умовах жорсткої критики адміністрацією Трампа діючої системи. У цьому проекті держави-члени заявляють, що Апеляційний орган не функціонує так, як передбачалося в Угоді про правила та процедури, що регулюють врегулювання суперечок (ДСУ), і погоджуються на перелік змін, що стосуються давно заявлених вимог США. Він включає більш суворі перехідні правила для членів Апеляційного органу, застосування 90-денного правила для складання звітів. Запропонована реформа, можливо, ще недостатньо вирішила занепокоєння США з приводу судової роботи. Пропозиції потребують консенсусу серед членів СОТ щодо принципової реструктуризації існуючого апеляційного процесу.

Також зараз у СОТ розглядають можливість створення іншої системи звернень всередині СОТ. Дієвим варіантом тимчасового подолання такої ситуації для країн-членів є скористатися статтею 25 Домовленості СОТ про правила і процедури врегулювання суперечок, яка дозволяє членам СОТ вдаватися до арбітражу як альтернативного засобу врегулювання суперечок, точні процедури якого визначатимуться сторонами спору. А правила СОТ щодо імплементації ухвал зазначені у ст. 21 Домовленості СОТ про правила і процедури врегулювання суперечок та компенсації визначені у ст. 22 Домовленості СОТ про правила і процедури врегулювання суперечок застосовуватимуться

до будь-яких арбітражних рішень. Країнам-учасникам потрібно дійти згоди у всіх процедурних тонкощах проведення арбітражного перегляду, що звісно зумовлює певні труднощі, а також може слугувати підставою для затягування процесу.

Європейський Союз висунув свій проект арбітражної угоди та основні процедурні правила щодо проведення арбітражу в умовах блокади Апеляційного органу Сполученими Штатами після 10 грудня 2019 року. Літом 2019 року Європейський Союз і Канада на основі проекту висунутого раніше ЄС погодили Угоду про тимчасовий апеляційний арбітраж (Interim Appeal Arbitration Arrangement). У останніх двосторонніх угодах ЄС, Канада та Норвегія пообіцяли прийняти арбітраж статті 25 як обов'язковий. Оскільки стаття 25 Домовленості СОТ про правила і процедури врегулювання суперечок є чинним положенням, то для її використання не потрібно приймати консенсус для голосування.

Також можливою ефективною зміною є вирішення спорів за межами СОТ. Якщо в рамках організації не може бути досягнуто консенсусу щодо подальшого шляху вирішення суперечок, ЄС може скористатися двосторонніми та регіональними угодами про вільну торгівлю, як, наприклад, угодою між ЄС та Канадою.

У часи кризи, яку зараз проживає СОТ, установа може захотіти переглянути навіть деякі правила функціонування. Якщо мова йде про СОТ, то науковці виділяють п'ять необхідних змін, так як не лише у відносинах із США організація потерпає кризу.

Перше нащо потрібно звернути увагу - прийняття рішень «консенсусом». Відомо, що в СОТ нічого не приймається, якщо не існує «консенсусу», і що орган ВТО «вважається таким, що прийняв рішення консенсусом ... якщо жоден Член, який присутній на засіданні, коли рішення прийнято, офіційно не заперечує» [Додаток 1 до Марракеської угоди]. Однак чи повинен цей єдиний фактичний сценарій (жодного формального заперечення, коли питання виходить на рішення), який створює презумпцію консенсусу, бути єдиним способом вирішення питання? Консенсус, у загальному його розумінні, - це насамперед процес прийняття рішень, який передбачає прагнення врахувати думки всіх зацікавлених сторін та узгодити будь-які суперечливі аргументи.

Зараз наголошується на тому, що у СОТ існує криза діючих правил. При зміні правила «консенсусу» у розумінні СОТ: голова органу може оголосити «консенсус», навіть якщо формально заперечує одна чи меншість країн. Це зробило б прийняття рішень консенсусу в СОТ простішим.

Принципово важливо, що цей процес повинен працювати лише для вторинної нормотворчості органами СОТ (відповідно до статей IX до XII Марракеської угоди, наприклад, щодо організаційних питань, початку та завершення переговорів, тлумачень або приєднання). Що стосується нових угод чи змін до договору СОТ (первинна нормотворчість), то член СОТ може бути зв'язаний цією угодою лише у тому випадку, якщо він їх окремо погодив і ратифікував. Іншими словами, СОТ повинна мати можливість укласти нову угоду шляхом «консенсусу», як визначено вище, без автоматичного вето [Віденська конвенція про право договорів у статті 9 ч.2 визначає 2/3 - більшість яка потрібна для укладення договорів на міжнародній конференції].

Ще одна причина, по якій СОТ не змогла просунутись, - це її відмежування від реального світу. Занадто багато важливих питань залишається в руках торгових дипломатів (Роберту Азеведу Феліпе Ортіс Де Севальос М інші впливові дипломати), які розглядають кожен сантиметр доступу до ринку як поступку, яка потребує взаємодії.

Щоб точно визначити та адекватно регулювати питання торгівлі XXI століття, СОТ потребує активнішої

взаємодії з іншими суб'єктами. Все це стосується як членів СОТ, так і СОТ як організації, яка встановлює кращі та пряміші комунікації з приватним сектором, споживчими організаціями та регуляторами, агенціями, що стосуються конкретних галузей.

СОТ була створена під час прискороного розвитку світової політики (середина 1990-х рр.), керуючись (помилковою) установою, що "жорсткий" закон, який застосовується при врегулювання суперечок, обов'язково є "кращим" законом. У багатьох випадках механізм стимулів до дотримання м'якого права може бути більш ефективнішими, ніж ті, що дотримуватися жорсткого закону. Багато проблем у сучасному суспільстві, де технології швидко змінюються і панує невизначеність, все важче вирішити та врегулювати спори через жорсткість та формальність традиційних договорів. Члени СОТ вже починали розвиватись у цьому напрямку, приймаючи декларації чи вказівки та доручення міністрів у комітетах (наприклад, Принципи Комітету СОТ з технічних бар'єрів у торгівлі (ТБТ) щодо розробки міжнародних стандартів) або не обов'язкові пункти у Доповідях робочої групи про приєднання. Хоча ці норми не є аргументом для застосування при вирішенні суперечок СОТ, колеги СОТ та Апеляційний орган можуть посилатись на них у трактуванні договору СОТ.

Поширеною думкою є те, що СОТ є "єдиним пакетом", в тому сенсі, що всі правила СОТ повинні по суті застосовуватись до всіх членів на принципі обов'язкового прийняття. Більшість результатів Уругвайського раунду були закладені в єдиний договір, але деякі правила або поступки в рамках цього договору є обов'язковими лише для деяких країн (протоколи приєднання, багатосторонні положення, положення про науково-дослідні роботи) . В Уругвайському раунді, а тепер і в Дохійському раунді, учасники переговорів прийняли процедурне правило, що "нічого не вирішено, поки все не буде вирішено" (справжнє та оригінальне значення "єдиного пакету"). Тобто, згоди можна досягти лише за умови узгодження усіх елементів, але в значення «єдиного пакету» не було вкрито заборону укладання угод із різними правилами. Як результат, у СОТ є можливість застосовувати по-різному деякі правила до певних держав зі своїми потребами. Регулярно укладаються нові угоди між підгрупами членів СОТ за межами організації (наприклад, регіональні торговельні угоди, АСТА (торгова угода проти контрафакції), ВІТ або схему Кімберлі щодо конфліктних алмазів), а часом і всередині СОТ (наприклад, 2011р. Переглянута угода про державні закупівлі). Зі збільшенням членства СОТ не повинна закривати свої двері перед такими угодами на підставі помилкового припущення, що усі угоди СОТ повинні бути обов'язковими для усіх членів СОТ. Прийняття таких угод у рамках СОТ (відповідно до процесу прийняття рішень щодо консенсусу, зазначеного вище) дозволило б СОТ та не учасникам здійснювати певний рівень нагляду за такими "багатосторонніми" угодами.

Останньою головною перешкодою на шляху переговорів щодо СОТ є, як сказала Сьюзен Шваб, «об'єднання усіх економік, що розвиваються та розвинутих», в одну нібито однорідну групу «країн, що розвиваються», яким потрібен той самий «спеціальний та диференційний режим». Понад 80 відсотків членів СОТ є "країнами, що розвиваються" (статус, отриманий у СОТ шляхом самовибору). Однак з моменту створення СОТ відмінність між ними різко зростає. Так СОТ не вдалося примусити держав «Великої двадцятки» таких як: Китай, Індія, Південна Корея та ще сім інших держав визнати, що вони є розвинутими країнами і більше не належать до переліку країн, що розвиваються. А цей статус надає їм преференції у торгівлі, що, на думку інших країн, є несправедливим. Немає сенсу сподіватися на такий самий рівень участі та відповідальності у СОТ, якщо мова йде, наприклад, про Китай чи

Бразилію порівняно з Еквадором чи Малайзією. Замість створення додаткових загальних категорій (наприклад, найменш розвинених країн, до яких зараз входить Екваторіальна Гвінея, класифікована Світовим банком як країна з високим рівнем доходу), потрібен більш гнучкий підхід, який би відповідав сучасності, дійсності та питанням переговорів. Метою має бути справедливий розподіл відповідальності з урахуванням відмінностей між країнами. Дискримінація - це не лише включає різне ставлення до одних і тих же країн; воно також включає відношення до країн з різним розвитком однаково. Подальші підрозділи та оцінки потреб та потенціалу для конкретних країн - це хвиля майбутнього

У СОТ нові способи подолання неоднорідності між членами організації, що відображається у сприянні торгівлі та у переглянутій Угоді про державні закупівлі (стаття V). Жоден із цих процесів не відносить усі країни, що визначені як країни, які розвиваються, в єдиний клас.

Але і досі існують значні переваги системи СОТ, крім чисто економічних вигод, які досягаються шляхом зниження бар'єрів для вільного товарообміну, ця система позитивно впливає на політичну і соціальну ситуацію в країнах-членах, а також на індивідуальний добробут громадян.

Отже, організація відіграє важливу роль у розвитку міжнародної торгівлі. Очевидним є той факт, що сьогодні

неможливо ефективно діяти в системі світової торгівлі, при цьому не будучи членом СОТ, але вищенаведені факти свідчать про те, що якою б не була міцна та ефективна системою – вона потребує негайних та рішучих змін у відповідності з розвитком світу та потреб держав-членів.

Варто зазначити, що ідеального варіанту виходу із кризи для СОТ не має. Наразі невизначеність у діях СОТ може вплинути на членів організації впровадити нові протекціоністські заходи, агресивно лобіювати свої інтереси, що призведе до неможливості вирішення ситуації загалом.

Та попри кризу в організації міжнародна торгівля продовжується, угоди укладаються, а спори про виконання договорів продовжують виникати. Тому СОТ потрібно визначити та зрозуміти усі альтернативи подальших рішень, щоб діяти на випередження, шукати можливі варіанти для захисту ефективного функціонування механізмів. Так як СОТ продовжує відкривати широкі можливості перед кожним свої учасником. Адже саме в цьому випадку відбувається зменшення тарифних і нетарифних обмежень для національних товарів практично на кожному зі світових ринків. Відбувається також кількісне збільшення обсягів експорту та зміна його структури. Забезпечується справедливе вирішення торгових суперечок, так як навіть країна, що володіє незначним потенціалом, в міжнародній торгівлі може розраховувати на справедливий розгляд з великими торговими партнерами [8, с.147].

ЛІТЕРАТУРА

1. Белова И.Н., Международная торговля: учебно-методический комплекс, 2012. – 158 с.
2. Муратова З.М., Юсупов К.Н., Мировая экономика и международные экономические отношения: учебное пособие. - М., 2017. - 288 с.
3. Солодков Г.П. Международный бизнес: организация и управление: учебное пособие. М.: Феникс, 2016. 379 с.
4. Березенков, В.В. Коммерческая деятельность [Текст] / В.В. Березенков, В.И. Гайдук, П.В. Михайлушкин // Учебное пособие / Краснодар, 2010. 256 с.
5. Роль Всемирной торговой организации в современном мире/ Бусоедов Иван Александрович, Гребенюк Таисия Алексеевна// "Молодой учёный": международный научный журнал. № 10 (144) / 2017. С. 202-204.
6. РОЛЬ ВТО В РЕГУЛИРОВАНИИ МЕЖДУНАРОДНОЙ ТОРГОВЛИ/ Алтынбаева Л.Е., Кучина А.С.// «Научно-практический электронный журнал Аллея Науки» №5(21) 2018. URL: https://alley-science.ru/domains_data/files/3215May2018/ROL%20VTO%20V%20REGULIROVANI%20MEZH%DUNARODNOY%20TORGOVLI.pdf
7. Гончар Д.Р. Роль та місце СОТ у регулюванні торговельних відносин між країнами на сучасному етапі розвитку міжнародної торгівлі / Д.Р. Гончар // Матеріали Норвезько-Української конференції, присвяченої діяльності Ф. Нансена в Україні у 1921–1922 роках, (Харків, 10–11 жовт. 2019 р.) / Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна; Посольство Норвегії в Україні. – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2019. URL: http://ekhnur.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/14971/2/Honchar_tezy%20%281%29%20%282%29.pdf
8. Чеботарев Н.Ф., Мировая экономика и международные экономические отношения: учебник. - М., 2016. - 352 с.
9. World Trade Statistical Review/. URL: https://wto.hse.ru/data/2018/08/01/115222391/wts2018_e.pdf